

Др Сара Митић¹
Универзитет у Нишу
Правни факултет
Србија

НОРМАТИВНО-ПОЛИТИЧКЕ ОДЛИКЕ ПРАВНИХ ПОДРУЧЈА У КРАЉЕВИНИ СХС У ВРЕМЕ УЈЕДИЊЕЊА

Апстракт: Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је по својим одликама била конгломерат различитости, пре свих правних и политичких, које су биле оптерећујући фактор стварања нове државе. Најпре се јавило питање облика уређења државе, федерализам или унитаризам. На другој страни су стајали конкретни проблеми различитости правосудних и правних система. Проблем није решен ни за време важења Видовданског устава. Тек се у Шестојануарској диктатури ефикасно приступило овом проблему.

Кључне речи: Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, правна подручја, Видовдански устав, Шестојануарска диктатура

I

Краљевина СХС у декларацијама и политичким програмима означена као исход „вековне тежње Јужних Словена да живе у заједничкој држави”, како је историја показала била је више плод изнуђених тежњи политичких околности мегаломанских аспирација и неостварених очекивања. Жељена од многих политичара (од неких из нужности, а од неких из заблуда) и доброг дела народних елита, та држава је „на миздраке” дочекана.²

Оптерећујућа чињеница стварања нове државе, је то, да је она била конгломерат различитости, које по свим одличјима нису имале правни и државотворни капацитет да чине једно јединствено државно тело. Ако се осврнемо на сличне примере у европској историји XIX века, можемо да видимо да су верски и етнички елемент били препрека, али не тако тешка као цивилизацијски елемент, који је осликавао спој неспојивог, кроз судар истока и запада, уз специфичности Балканског галиматијаса неодрживих историјских противречности. Белгија јесте

¹ sara.mitic@prafak.ni.ac.rs; Sara Mitić, University of Niš, Faculty of Law, Serbia

² В. Казимировић, *Србија и Југославија 1914–1945*, Књига друга, Београд, 1996, 525.

настала као спој франкофонских Валонаца и етнички низоземских Фламанца, спојених припадношћу католичкој конфесији, али је тај спој био далеко лакши припадношћу вредностима западне цивилизације, која је могла да буде, после Вестфалског мира спој католичанства и протестантизма. Балкански простори, кроз своју миленијумску историју слали су другачије поруке. Семјуел Хентингтон,³ у знаменитом делу *Сукоб цивилизација* оштрицу сучељавања цивилизација ставља у глобалне оквире. И тај сукоб цивилизација даје слику неодрживости, али ипак постојања глобалне цивилизације, која опстаје кроз миленијуме. Сукоб цивилизација нигде није показао такву оштрицу као на Балкану који је 1918. године изнедрио заједничку државу Јужних Словена. Та држава је носила са собом терет различитости шест правих подручја, која су, по много чему, означавала немогућност инкорпорирања у један јединствени правни систем. Колико год се Србија времена Милана Обреновића, трудила да вестернизацијом⁴ приближи свој систем западним вредностима (од довођења Немачкара још у време Милоша Обреновића, па до актуелних времена либералног устава) цивилизацијске супротности су оптерећивале и саму Србију, а камоли заједничку државу. Та и таква Србија, је постала нуклеус заједничке државе, у којој су етницитет и заједнички језик били пресуднији разлог уједињења, од правничког рација, који је указивао на неодрживост количине различитости правних подручја, која су ушла у заједничку државу. Поставља се питање шта је тачка сажимања правног живота те државе, који није чинилац јавног права гледано кроз Конституанту, већ истинског правног промета међу грађанима, који су према наведеним атрибутима постали сународници. Та тачка сажимања је традиција римског приватног права која је постојала и постоји на овим просторима, провучена кроз традицију западног и источног римског царства, ромејску Византију, и чак кроз традицију Отоманске империје која је уз све различитости била наследник Византијског царства.

II

Већ кроз Провизоријум настао након Прводецембарских аката показало се каква ће природа проблема оптерећивати увођење читавог државног тела у јединствени правни систем. Почев од питања федерализам или унитаризам, преко конкретних проблема различитости правосудних и правних система па до политичких проблема са којима се суочила Конституанта, заједничка држава Јужних Словена је те проблеме носила све до тренутка свог распада. Први корак ка успостављању јединственог правног система био је Видовдански устав. Видовдански устав у првој глави дефинише државу и њене основне атрибуте. Држава носи

³ С. Хентингтон, *Сукоб цивилизација*, Београд, 2013, 123.

⁴ Овај израз је као наслов своје књиге употребио професор Марко Павловић, и на тај начин изразио тенденцију тадашњег режима да законодавством Србија окрене леђа отоманском истоку и православној Русији.

службени назив: Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца и она је уставна, парламентарна и наследна монархија. Како би се показао унитаризам, а са друге стране постојање троименог народа, грб државе је двоглави бели орао, а на прсима орла се налазе српски, хрватски и словеначки грбови. Службени језик је према слову Устава српско-хрватско-словеначки. Када је, са друге стране, реч о управи у Краљевини односно административној подели, држава је подељена на области, округе, срезове и општине. На челу области је велики жупан кога поставља краљ. Устав је предвидео и органе самоуправе, али је њихова надлежност била ограничена. Иако у делу о судској власти није директно стипулисано постојање различитих правосудних система, Устав предвиђа посебне државне шеријатске судије за породичне и наследне послове Муслимана.⁵ Међутим, у глави која носи назив: „Прелазна наређења”, Видовдански устав је предвидео краћи поступак за изједначење законодавства и управе што је директна потврда постојања правног партикуларизма, а уједно и почетна тачка одакле се кренуло у ову, ни мало, једноставну процедуру.⁶

Истини за вољу, ако се осврнемо на нацрте устава са којима се суочила Конституанта (јер је усвојен Владин предлог), може се видети и далековидост неких предлача који су, залажући се за благи федерализам, покушали да дају решење за целисходније превазилажење различитости правних система. Вреди поменути Нацрт Устава Јосипа Смодлаке који је, уместо дотадашњих државно-правних целина, за које се залагао Анте Трумбић, предлагао поделу на дванаест покрајина, према економским и географско-прометним критеријумима, које би имале аутономију, а делом би биле подвргнуте централној државној власти.⁷

Занимљиво је поменути и Нацрт Стојана Протића који је, за разлику од својих колега из Радикалне странке, имао другачије гледиште далековидо предвиђајући будуће сукобе. Он се такође залагао за неки облик покрајинског уређења.⁸

⁵ У Члану 109. Видовданског устава стоји: „Судови су независни. У изрицању правде они не стоје ни под каквом влашћу но суде по законима. Судови и судске надлежности могу се установити само законом. Али ни у ком случају не могу се установити изванредни судови или комисије за извиђање. У породичним или наследним пословима Муслимана суде државне шеријатске судије”.

⁶ Ова тенденција провејава кроз читаво поглавље „Прелазних наређења”, а нарочито у Члану 133: „За изједначење законодавства и управе у земљи установљава се краћи поступак. Сви законски предлози, који имају за предмет изједначење законодавства и управе, поднесени било од владе или од појединих посланика, упућују се преко Председништва скупштине законодавном одбору. Извештај законодавног одбора са предлогом који је одбор усвојио, шаље се Народној Скупштини на решавање. О овим законским предлозима Скупштина решава поименичним гласањем једанпут и у целини, прима ли их или одбацује. Пре гласања може по један представник сваке парламентарне групе дати кратку изјаву. Овакав краћи поступак за изједначење законодавства и управе у земљи може се применити за 5 година од дана ступања на снагу Устава, али се тај рок може законом и продужити. Док траје Уставотворна Скупштина као Законодавна Скупштина, Уставни Одбор вршиће дужност овога Законодавног Одбора”.

⁷ Ж. Бартуловић и Н. Ранђеловић, *Основи уставне историје југословенских народа*, Ниш, 2012, 193.

⁸ L. Marković, *Jugoslovenska država i hrvatsko pitanje*, Beograd, 1991, 132.

Федералистички приступ уређењу државе имао је и нацрт Народног клуба. Држава би по овом нацрту имала шест покрајина: Србија с Македонијом, Црна Гора, Војводина (Банат, Бачка и Барања), Босна и Херцеговина, Хрватска, Славонија и Далмација и Словенија. Државни послови би били подељени између државе и покрајина, као и органи власти.⁹

Након усвајања Видовданског устава деловало је да је главни проблем у конституисању државе решен. Конституанта, проблеми око усаглашавања текста овог устава и њихово решавање уз несугласице и „танку” парламентарну већину, упућивали су на то да су проблеми дубоки, али решиви. Устав, међутим, јесте био темељ, али сам по себи недовољан за решавање фундаменталних проблема у унификавању читавог правног система.

Област јавног права и првенствено кривичног права била је мање тежак део посла који стајао пред правницима и законописцима. Ову област, као и све области права у новој држави, јесте карактерисао партикуларизам, али објекти заштите (првенствено држава и безбедносна сигурност) указивали су да ће се брже и лакше наћи јединствена решења.¹⁰

Област грађанског права,¹¹ међутим, садржала је много нагомиланих проблема и разлика, таложених вековима. Шаренило прописа, условљено територијалном припадношћу разних делова нове државе различитим државама, културама, цивилизацијских наслеђа унификацију закона чинило је скоро немогућом мисијом. Нарочито је у томе предњачило подручје Босне и Херцеговине, које ни Аустро-Угарска током четрдесетогодишње владавине није успела да обједини у законодавном, али ни у сваком другом смислу.

Како истиче професор Марко Павловић „грађанскоправни федерализам имао је за последицу то да је пуноважност и дејство великог дела правних послова зависила једино од географске ширине и дужине”.¹² То је давало могућност и за избегавање, а често и за злоупотребу различитости које су имала правна подручја.¹³ Настали спорови отворили су питање сукоба закона, што је, опет,

⁹ Н. Ранђеловић и С. Митић, „Федералистичке идеје у нацртима Видовданског устава”, *100 година од Видовданског устава: зборник радова са научној скупи*, Крагујевац, 2021, 101.

¹⁰ Пример за то је брзо реаговање државе у време убиства министра унутрашњих послова Милорада Драшковића 1921. године. Министар Драшковић је био аутор Обзанае 1920. године, чији је циљ био сузбијање антидржавног деловања комунистичке пропаганде. Након убиства министра Драшковића у Делницама 1921. године, донет је Закон о заштити државе, којим су за антидржавну делатност предвиђене најстроже казне.

¹¹ На простору унитарне државе постојало је шест различитих правних прописа, те је самим тим било у употреби више грађанских законика. Види: С. Митић, „Уговор о ортаклуку у римском праву, Српском грађанском законнику и Општем Имовинском законнику за Црну Гору”, *Пешчаник*, година XX, број 23, Ниш, 2022.

¹² М. Павловић, *Српска правна историја*, Крагујевац, 2005, 757.

¹³ „Многи Београђани, избегавајући прописе о браку СГЗ-а и православне цркве, одлазили су у Панчево и тамосклапали грађански брак. На србијанском правном подручју, где је владао професионални брак, такав брак је био неважећи. Обрнути случајеви дешавали су се у циљу изигравања обавеза. Земунац који је осуђен да плаћа издржавање свог ванбрачног детета, избегао

донело несагласност у схватању начина решавања насталих и долазећих проблема овакве природе. Посебно су „пречански судови”, овај проблем схватили као сукоб закона у међународном приватном праву. Тако би, на пример, Панчево или Земун, такорећи спојени са Београдом, у смислу примене грађанског права, схватани као иностранству у односу на Београд. Србијански правници су ово мишљење сматрали као нетачно (иако је са аспекта правне ефикасности и прагматизма било нужно прихватљиво), истичући да се међународни сукоб закона решава са становишта државног суверенитета, а међупокрајински „са становишта једног суверенитета под којим се налазе правна подручја”.¹⁴ По овом питању, односно према проблему сукоба закона између различитих правних подручја, опет су се формирала два гледишта. По једном је сукобе закона предало превазићи хитним доношењем Закона о међупокрајинском сукобу закона, а по другом је требало сачекати доношење заједничког грађанског законика. О комплексности овог питања (али и о томе да држава оптерећена политичким проблемима тешко решава законе који се тичу егзистенције појединца), говори чињеница да јединствени грађански законик није донет све до нестанка Краљевине Југославије са политичке и историјске сцене.¹⁵

III

Садржина овог истраживања намеће кратак осврт на економске прилике, које су осим економских и јавноправних одлика, имале и одлику нужности регулација кроз систем цивилног права. На једној страни, главни носилац уједињења била је Краљевина Србија, економски исцрпљена и демографски десеткована. На другој страни, „пречански крајеви” носили су терет распаднуте монархије, којој је пропао финансијски и економски систем. Али уз све те потешкоће, пречански крајеви су у економском и привредном смислу, стајали боље од Србије и Црне Горе.

Важно је и осврнути се на проблем валутног питања. На подручју Краљевине СХС у тренутку уједињења било је у употреби пет валуте: српски динар, немачка марка, бугарски лев, црногорски перпер и у највећој мери аустријска круна. Држава је настојала да спречи улазак безвредног папирног новца, па је јануара 1919. године отпочео процес „жигосања новца” (на новац у оптицају се стављао жиг). Тај жиг је било лако фалсификовати, па се уз много новца девал-

би ту обавезу тако што би се преселио у Београд, где по СГЗ-у није било допуштено истраживање ванбрачног очинства. Услед грађанскоправне шароликости, у многим случајевима није се знало ни који ће суд судити, ни који ће закон бити примењен. Један капетан, Београђанин по рођењу и животу, ожењен без деце, сопственик великог непокретног имања, пребачен је у гарнизон у Хрватској, али се убрзо вратио у Београд и ту умро. Жена је покренула оставински поступак пред хрватским судом, капетанов брат пред београдским. Овај се случај узимао као један од оних који доказују да се неодложно мора донети Закон о међупокрајинском сукобу закона”. Наведено према М. Павловић, *Српска њравна историја*, 757.

виране вредности појавило и много фалсификованих новчаница. Крајем 1918. године однос српског динара и аустријске круне је био 1:2, али су касније аустријске круне мењане у односу 1:4.¹⁶ Српска стране је сматрала да се тиме пречанским крајевима чини услуга, јер се обезвређеном новцу давала некаква вредност, док су пречани сматрали да су на тај начин опљачкани.

Еуфорију стварања државе оптеретили су процеси разочарења како на србијанској страни, тако и у пречанским крајевима.¹⁷ Такође је привредне токове и читав финансијски и економски систем оптерећивала корупција код новопостављених вршилаца јавних функција.¹⁸ Коруптивни елемент није нагризао само систем јавне управе, већ и само правосуђе. У односу на економска кретања у држави и захтеве животног стандарда, плате судија су биле недопустиво ниске. Од судија се очекивало суочавање са решавањем најкомплекснијих проблема, а да им решење егзистенцијалних проблема није било на видику. Као да је држава свесно заборављала да је основна претпоставка стабилног и доброг правосуђа да носиоци правосудних функција буду ослобођени свих осталих, а понајпре егзистенцијалних брига.

Имајући све наведено у виду, разумљиво је да је државу у којој „има Југославије, али нема Југословена“¹⁹ пратила нестабилност са сталним кризама парламентаризма, које су окончане убиством у Народној скупштини и Шестојануарском диктатуром.

IV

Логичан след политичких догађаја, атентат у скупштини и криза парламентаризма довео је до краљеве одлуке да уведе диктатуру и његовог прогласа од 6. јануара 1929. године. Уз подршку, посебно британске и француске дипломатије и тврдњу да сарадња са парламентом више није могућа, краљ се одлучио на увођење диктатуре. Претходно је обезбедио подршку војске, православне цркве и експонената крупног капитала. Сходно својој одлуци, краљ је 6. јануара 1929. донео службени проглас у коме каже: „Наступио је час када између краља и народа не може и не сме бити више посредника“. Парламентарни рад, стајало је даље у прогласу, услед политичких страсти постао је сметња за државу. У сврху очувања народног јединства и државне целине краљ је укинуо Видовдански устав и распустио Народну скупштину истичући да „сви земаљски закони остају у важности, док се према потребама мојим указом не укину“.²⁰ То је био

¹⁶ Ж. Бартуловић и Н. Ранђеловић, *Основи уставне историје југословенских народа*, 185–186.

¹⁷ Д. Љотић, *Сабрана дела*, Књига 11, Београд, 2001, 46.

¹⁸ Исто, 47.

¹⁹ Ове речи су у јавности и у штампи биле приписиване краљу Александру, који је и сам видео далекосежност проблема племенског, верског и правног партикуларизма новостворене државе.

²⁰ Ж. Бартуловић и Н. Ранђеловић, *Основи уставне историје југословенских народа*, 190.

почетак Шестојануарске диктатуре, која је трајала све до октроисања Септембарског устава, 3. септембра 1931. године.²¹

Са свим лицима и наличјима, Шестојануарска диктатура, је била режим доношења закона и ефикасног устројавања хетерогенх правних система у Краљевини. Промена имена државе у Краљевина Југославија имала је првенствено политичке атрибуте, који указују на национално јединство државе, недељивост троименог народа (три племена, српско, хрватско и словеначко, једног истог југословенског народа) и недељивост државе као целине. Оно што је краљу препоручио Радић, остварено је самим чином формирања владе у диктатури. Председништво владе је поверено генералу Петру Живковићу,²² а владар је настојао да владу чине министри чије доминантно обележје није ранија партијска припадност и који су били чврсто југословенски оријентисани.

Истог дана, када је проглашена диктатура или непосредно после проглашења донето је неколико унапред припремљених закона (што сведочи о томе да је увођење личног режима унапред добро припремљено). Најважнији закони које је краљ донео били су: Закон о краљевској власти²³ и врховној државној управи од 6. јануара, Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави (Закон о заштити државе) од 6. јануара, Закон о државном суду за заштиту државе од 8. јануара, Закон о изменама Закона о општинама и обласним самоуправама од 11. јануара, Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја од 3. октобра и Закон о банској управи.²⁴

Шест правних подручја, са својим различитостима, представљала су камен спотицања у функционисању правосуђа и државне управе, што је отежавало и економске токове у држави. Сету октроисаних системских закона припада и Закон о уређењу редовних судова за Краљевину Југославију, донет већ 18. јануара 1929. године. Брзина његовог доношења говори о томе да је овако комплексан закон још пре диктатуре дуго припреман и да је његово доношење, у склопу изједначавања правосудних система и законодавства у различитим правним подручјима, у ствари, чекало само прави политички тренутак.²⁵ Ваља поменути и

²¹ С. Митић, *Уставни нацији Војислава Маринковића из 1931. године*, мастер рад, Ниш, 2019, 13.

²² Избор генерала Живковића био је логичан потез краља Алесандра. Иако завереник од 1903, Живковић се одвојио од Аписа и његове клике, познате као „Црна рука” и постао човек од поверења двора (у јавности познат као лидер дворске котерије назване „Бела рука”).

²³ *Службене новине Краљевине Срба, Хрвајиа и Словенаца*, 06. 01. 1929.

²⁴ Ж. Бартуловић и Н. Ранђеловић, *Основи уставне историје југословенских народа*, 192.

²⁵ Овим законом је различитост правосудних система у држави коначно престала да постоји. За нову организацију правосудног система узет је тзв. „пречански модел”. Као редовни судови предвиђени су срески, окружни, трговачки, апелациони и касациони суд. Котарски судови, који су постојали у пречанским крајевима пре уједињења, и орајна содишча на територији данашње Словеније потали су срески судови. На србијанском и црногорском подручју срески судови нису постојали, па их је тек требало успоставити. У крајевима са аустроугарским правним наслеђем постојећи окружни судови су преименовани у нове, док је у србијанском и црногорском подручју решавање надлежности постојећих окружних судова предвиђено доношењем новог закона, јер се постојећа надлежност није подударала са новим уређењем судова. То је у овом

Закон о државном тужилаштву, који није сврстан у сет закона донетих непосредно након увећења диктатуре. Овим законом је коначно раздвојена тужилачка од судске функције, па је правосудни систем учинило ефикаснијим.

Поступак изједначавања закона током диктатуре и унификације правних система, очигледно је указивао на интенцију законодавца да основу овог процеса треба да чини јавноправна регулатива, првенствено материја уставноправне природе и организације правосуђа, као изнуђено законодавство које се тицало заштите државе, односно превенције појава које су условиле кризу парламентаризма и увођење диктатуре.

Са оваквим сетом октроисаних закона (који су очигледно добро припремани пре увођења диктатуре), створена је основа за припремање повратка државе у уставно стање. Уставно стање враћено је октроисањем устава 3. септембра 1931. године, познатог под називом Септембарски устав, или Октроисани устав.²⁶ Устав је представљао превођење тековина Шестојануарске диктатуре у уставне оквире. Приликом припрема за повратак уставног стања постојале су идеје за другачија уставна решења од оних закона за које се определио краљ Александар.²⁷ Како је тежња да се кохезиони резултати диктатуре преточе у уставну категорију, била руководеће опредељење за повратак уставности, решења за која се определио краљ била су разумљива. Сама краткоћа Устава и упућивање да се нека од важних питања реше посебним законима, говори о намери владара да се држави врати уставност, али не и парламентаризам. Таква је била и садржина Устава.

За разлику од Видовданског устава, по Прелазним нарађењима, која се састоје од само три кратка члана (чл. 117–119), видело се да је уставотворац сматрао да је процес унификације и изједначавања закона и правосудног система био скоро приведен крају.²⁸ Показало се, међутим, у пракси да је стање другачије. Оно што је, у области јавног права било релативно брзо изводљиво, у области грађанског права је наилазило на потешкоће. Кривично право је, на пример, унификовано, али је Краљевина Југославија остала без јединственог грађанског

подручју створило нови проблем недостатка судија. Такође је новина у овим крајевима било и инокосно суђење у средним судовима, које до тада није постојало. Наведено према: Н. Ранђеловић, *Историја права II*, Ниш, 2011, 171.

²⁶ *Службене новине Краљевине Југославије*, 200/1931.

²⁷ Нпр. Уставни нацрт министра Војислава Маринковића, или нацрт устава Димитрија Љотића, министра правде у диктатури

²⁸ Занимљиво је да је Члан 100. Септембарског устава донео готово идентично решење као у Видовданском уставу: „Судови су независни. У изрицању правде они не стоје ни под каквом влашћу но суде по законима. Судови и судске надлежности могу се установити само законом. Законом се прописује на који се начин бирају, постављају претседници судова и судије. У породичним и наследним пословима муслимана суде државне шеријатске судије”. Колико год унификован правосудни систем, потврђивао је да је у области грађанског најтеже превазићи партикуларизма различитих правних подручје. Задржавање Шеријатских судова, између осталог сведочи о томе.

законика све до свог нестанка.²⁹ Знаменити покушаји угледних правника и професора права и у Краљевни Срба, Хрвата и Словенаца, и у држави и државама наследницама Краљевине остали су, и поред своје високе правничке вредности, у домену научних и стручних расправа.

Извори и литература

Извори:

Службене новине Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца, 06. 01. 1929.

Службене новине Краљевине Јуѡславије, 200/1931.

Литература:

Бартуловић, Ж., и Н. Ранђеловић. *Основи усѡавне исѡорије јуѡсловенских народа*. Ниш, 2012.

Казимировић, В. *Србија и Јуѡславија 1914–1945*, Књига друга. Београд, 1996.

Љотић, Д. *Сабрана дела*, Књига 11, Београд, 2001.

Marković, L. *Jugoslovenska država i hrvatsko pitanje*. Beograd, 1991.

Митић, С. *Усѡавни нацрт Војислава Маринковића из 1931. ѡдине*, мастер рад. Ниш, 2019.

Митић, С. „Уговор о ортаклуку у римском праву, Српском грађанском законнику и Општем Имовинском законнику за Црну Гору”. *Пеиичаник*, година XX, број 23, Ниш, 2022.

Павловић, М. *Српска ѡравна исѡорија*. Крагујевац 2005.

Ранђеловић, Н. *Исѡорија ѡрава II*. Ниш, 2011.

Ранђеловић, Н., и С. Митић. „Федералистичке идеје у нацртима Видовданског устава”. У: *100 ѡгодина од Видовданској усѡава: зборник радова са научној скуја*. Крагујевац, 2021. 93–105.

Хентингтон, С. *Сукоб цивилизација*. Београд, 2013.

²⁹ Историјски токови су показали да су друштвенополитичка питања и токови уставног развоја државе и држава наследница Краљевине СХС увек стављали у први план јавноправну материју, остављајући да се материјалноправни делови грађанскоправне материје, јединственим закоником решавају у политички стабилнијим временима, занемарујући чињеницу да се баш овај сегмент државноправног и друштвеног живота у држави највише тиче обичног грађанина.